

Hans Vorländer: A demokrácia keletkezése – könyvrészlet

december 31, 2022

Bevezető a fordításhoz

Az itt következő könyvfejezetet akkor olvastam újra, amikor felkértek, hogy tartsak előadást Kolozsváron, a Babes-Bolyai egyetem didaktika tanszékének konferenciáján. A témát szabadon választhattam meg, és amikor ez a szöveg megragadott, elhatároztam, hogy az antik athéni demokrácia és a Summerhill Iskola összehasonlításáról fogok írni. Időközben megtartottam az előadást, de a szöveg továbbra sem hagyott nyugodni, és néhány napja úgy döntöttem, hogy az egész fejezetet lefordítom, és közzéteszem. Remélem, az olvasók közül sokan fogják élvezni a rövid, de nagyon izgalmas történetet és a középük iktatott gondolatokat.

A demokráciáról szólva jegyzi meg Alexis de Tocqueville, a *Demokrácia Amerikában* c. 1835-ben megjelent világhírű könyvében, hogy a maga részéről nem tartja szerencsésnek azt, hogy a demokrácia kapcsán egy embercsoport annak védelmezője és dicsérője, míg egy másik csoport annak szidalmazója és támadója lett. Tocqueville sokkal gyümölcsözőbbnek látja azt a felfogást, miszerint vizsgáljuk meg a demokrácia előnyeit és hátrányait, és amikor ezzel kész vagyunk, akkor dicsérjük a demokráciát, annak előnyei miatt, hátrányain pedig igyekezzünk javítani.

Természetesen e mögött a felfogás mögött egy olyan ember áll, akinek, mint jómagamnak is, nem merül fel kétsége a demokrácia jobb voltában, szemben az arisztokratikus és diktatórikus rendszerekkel. Mindazonáltal, ha nekifogunk annak, amit Tocqueville ajánl, az előnyök és hátrányok számbavételének,

akkor fel kell tennünk magunknak a kérdést: mi is demokrácia? Erre kérdésre itt nem is szeretnék válaszolni, csak a válaszhoz szeretném ajánlani Hans Vorlander szövegét, amely az athéni demokrácia kibontakozásáról szól. Aki a szöveget olvasni fogja, látja majd, hogy mennyire leegyszerűsítő módon tanítják ezt a történetet, amikor az iskolában azt mondják a gyerekeknek, hogy az athéni poliszban a nép vette kezébe a hatalmat. Bár az athéni esetben erről valóban szó van, mindez semmiképpen nem jelenti azt, hogy ez a mai tömegdemokráciákban is így lenne. Az athéni történet mindezzel együtt nagyon inspiráló lehet mindazoknak, akik kisebb emberi közösségekben akarják a közösségnek adni a hatalmat, egy önkormányzatban megvalósítva mindazokat az értékeket, amit az írott történelemben először Athénban ismertünk meg.

Fóti Péter

Bevezető

„Ki itt a király, akinek korlátlan hatalma van?” kérdezi az attikai királyt, Thészeuszt a thébai Herold, mert tudni akarja, hogy kinek adhatná át királya Kreón üzenetét. Erre Thészeusz Athén dicséretébe kezd:

„Semmi se annyira utálatos a nép számára, mint az önkényuralom.

Mert ott nem érvényesek a közösen meghozott törvények, ott a törvények

legfőbb ura minden korlát nélkül rendelkezik, és nincs tovább egyenlőség.

De, ha a törvényeket írásban lefektetik,

akkor a szegény és a gazdag ugyanazt a törvényt kapja.

Ott a szabad beszéd lehetősége ugyanúgy a szegény joga, mint szerencsésebb társáé, ha sérelem éri.

Ott joga van neki is, és a kicsi legyőzheti a nagyot.

A szabadság utáni vágy így szól: „Ki akarja javaslatát,

ami a mi államunknak hasznos, a népgyűlés elé vinni?

Aki ezt kívánja, az dicsőséget arathat, de aki akar, hallgathat is.

Hol van ennél nagyobb egyenlőség egy államban?”

A beszédet Euripidész *Az oltalomkeresők* i.e. 424-ban írt drámájában találhatjuk. Itt összefoglalva találhatjuk az athéni demokrácia előnyeit: törvények előtti egyenlőség, a szabad beszéd joga, a közös tanácskozások, az írásban rögzített törvények.

Euripidész a drámában felidézi az ellenvéleményt is a thébai Herold szavaival, aki válaszul a monarchia dicséretét zengi:

„A városban, ami engem küldött egyetlen ember, és nem a csőcselék uralkodik. Így nem léteznek nálunk olyan emberek, akik jól hangzó fecsegéssel, a saját érdekeik szerint, hol erre, hol arra irányítják az ügyeket. Hogyan tudja a nép egyáltalán a hatalmat a kezében tartani, ha nincs birtokában a retorikának? Bár egy szegény paraszt lehet értelmes, de munkája mellett aligha tudja figyelmét a közjóra irányítani!”

Euripidész a demokrácia mindenkori kritikusainak érveit adja Herold szájába:

a csőcselék demagógokból és fecsegőkből áll, az egyszerű emberek nem értenek a politikához. A thébaiak értetlensége mit sem változtat azon a tényen, hogy Athén majdhogynem 200 évig működőképes demokrácia volt.

Az athéni demokráciafelfogás

Az antik athéniak felfogása szerint a demokrácia egy politikai berendezkedési forma volt. Ez alatt azt értették, hogy minden felnőtt szabad férfi gyakorolta a törvényhozást, a kormányzást, az ellenőrzést, és a bíráskodást. Minden felnőtt szabad férfi részt vehetett a törvények és rendeletek meghozásában, választotta meg a hivatalnokokat, ellenőrizte a

sorsolással vagy megbízással kiválasztott tisztségviselőket, ellenőrizte azok tevékenységét, és megbízta a bírókat is. A nép ezáltal valóban kezében tartotta a hatalmat. A hatalom gyakorlása direkt volt, nem képviselőkön keresztül, minden szabad férfi polgár részt vett a mindennapi és a politikai életben, függetlenül attól, hogy szegény volt-e vagy gazdag. Az antik athéni demokrácia egy olyan mértékű részvételét valósította meg a polgároknak, amit azóta sem nagyon értek el máshol.

A demokrácia kialakulása

Kleiszthenész reformjai (i.e. 508/507) alapították meg az athéni demokráciát, és a két Perzsa betörés sikeres visszaverése után (i.e. 490 és 480-ben) kezdődik a demokrácia aranykora, ami elsősorban Periklész nevével kapcsolódik össze. Az i.e. 431-ben kitört peloponnészoszi háború alatt mutatkozik meg a demokrácia válsága, amelyet azonban oligarchikus közjátékok után sikerült megoldani. A demokráciát újra berendezték, és az Démoszthenész korában újra virágzott egészen i.e. 322-ig. Nagy Sándor halála után ért véget az athéni demokrácia klasszikus időszaka.

Mai értelmezésünk szerint Kleiszthenész reformjai és az un. lamish-i háború (i.e. 322) között Athénben demokrácia volt. A kifejezés maga az i.e. 5 század utolsó harmadában jelenik meg.

A legrégebbi forrás Hérodotosz, aki i.e. 430-ban leírja, hogy Kleiszthenész volt az, aki a demokráciát Athénban bevezette; i.e. 411-ben az athéni népgyűlés is kiadott egy dekrétumot, amelyben Kleiszthenész mint a demokrácia apja szerepel. A demokrácia szó tehát egy késői időben bukkan fel, amikor az, amit megnevez már egy jó ideje gyakorlat volt. Bár a demokrácia hosszú ideig ismeretlen volt, amit jelentett korábban három fogalomban lett összefoglalva:

- izonómia (egyenlő jog)
- izegória (egyenlő jog a beszédre)

· izokrácia (egyenlő lehetőség a hatalomra)

A mindhárom szóban bujkáló egyenlőség fogalma állította szembe a demokráciát az arisztokratikus és a türannikus hatalmi berendezkedéssel. Ezért is volt a népgyűlés i.e. 401-ben és i.e. 336-ban kiadott törvényének értelmében a demokrácia megbuktatásának kísérletéért adható büntetés a törvényen kívül helyezés (ami, azt jelentette, hogy az illetőt büntetlenül meg lehetett gyilkolni). Az i.e. 336-ban elfogadott törvény mellett látni lehetett a demokrácia istennőjét, akit a démoszt szimbolizáló, idősebb szakállas ember övez koszorúval.

A demokráciát nem csupán ábrázolták, hanem – igaz csak a késői időkben – a kultusz tárgyává is tették, amit tisztelet övezett. A tanács i.e. 333-ban elhatározta, hogy a demokrácia istennőjét az agorán, a piac- és tanácskozási téren szoborként felállítják, és annak évenként áldozatot mutatnak be. A tragédiákban, a komédiákban, és Hérodotosz *Históriájában* szerepel a demokrácia. A már idézett *Hiketiden (Oltalomkeresők)* Euripidész Thészeusszal azt mondatja: „Itt a nép a király!” és „A nép uralkodik itt éves váltásokkal!” Máshelyen azzal találkozunk: „A hatalmat itt népivé tették!”. A népgyűlésbeli beszédekben és a bíróságok előtt dicsérték az Athéniek államformájukat a demokráciát. Thuküdidész híres gyászbeszédében Periklész is említi kifejezetten a demokráciát. A demokrácia sikeréről tanúbizonyságot tesznek a sírfeliratok, és névadások. A görög flotta számos harci hajója hordozta a demokrácia nevet.

A demokrácia elterjedése

A demokráciát Athénben találták ki, amihez nem volt semmi előkép, semmilyen modell, semmilyen elmélet, ami alapján mindezeket az intézményeket meg lehetett volna alkotni. A demokrácia egy időszak alatt alakult ki, és amennyire mi tudjuk elsőként Athénben. Később más poliszok is átvették, elsősorban Athéni nyomás következtében. Nem kérdés, hogy az

athéni tengeri hatalom egy szükséges, de nem elégséges feltétele volt a demokrácia kialakulásának. A tengeri birodalom létrejöttéhez és fennmaradásához a flotta, amelynek legénységét az alacsonyabb rétegek biztosították, elengedhetetlen volt. A hopliták, a falanxot képező felfegyverzett harcosok mellett, be kellett vonni a polgárok kötelékébe az úgynevezett theteket az evezősöket is. Elsősorban a perzsák elleni 490-ben és 479-ben Themisztokletész javaslatára a nincsteleneket, a theteket a hajóflotta kötelékébe vonták. Bebizonyosodott, hogy a győzelemhez nélkülözhetetlenek voltak, és ezért ezután a politikában nem lehetett őket figyelmen kívül hagyni. Ezek voltak azok rétegek, akik Ephilatész és Periklész segítségével az aeropagot, a nemesség intézményét megfosztották hatalmától és azzá tették demokráciát, amit ma annak klasszikus modelljeként ismerünk. Mindezek az események a perzsa háborúk és az attikai tengeri szövetség idején történtek, és a demokrácia fejlődése ezen széles rétegek valóságos hatalmához vezetett el.

Szólón reformjai

Mindezek előtt a reformok, amelyet Kleiszthenész és előtte Szólón vezettek be alapvető előfeltételek voltak. Szólón () legyőzte a társadalmi igazságtalanságot, és olyan politikai intézményeket vezetett be, amelyek fontos mérföldkövei voltak a demokratikus rend megteremtésének útján. Az úgynevezett (Lastenabschüttung?) és adósszolgaság eltörlésével a parasztok kaptak védelmet, akik annak veszélyének voltak kitéve, hogy a szolgaságba süllyednek. Ez a veszély ekkor elhárult a fejük felől.

Szólón négy vagyoni osztályt hívott életre, ami önmagában még nem nevezhető demokratikus reformnak, de megteremtette annak lehetőségét, hogy a politikai rendszer a továbbiakban eltérjen a származáson alapuló arisztokratikus rendtől. Szólón volt az, akit Arisztotelész nagy törvényhozónak nevezett, bár mindezt az ismert történelmi tények nem igazolják, akinek sikerült azt

az elképzelést a köztudatba vinni, hogy a politikai rend alakítható! Valójában ezzel jön létre az, amit ma politikának nevezünk! A politika (ta politika) volt az a tevékenység, amit a polgárok űztek, és amelynek célja egy jó rend létrehozása volt. *diké* (tisztességes cselekvés) és *eunomia* (jó rend) lett az előfeltétele és célja a politikai tevékenységnek. Ez igaz volt a demokráciára és annak intézményeire is.

Kleiszthenész reformjai

Kleiszthenésztől kapta a demokrácia az alapvető intézményi rendet. Az ész csele az, hogy Kleiszthenész célja nem a demokratizálás volt. Az egyszerű vagyontalan népet szeretne volna a hatalomért versengő azon arisztokrata csoport szövetségesevé tenni, amelynek vezetője volt, szemben az Iszagorasz vezette másik csoporttal. Mindezt megelőzte az, hogy Iszagorasz az ellenséges spártaiak segítségével Athénban véget vetettek Hippiász türannikus uralmának, aki apját, Peiszisztratoszt követte. Ez után az Athéniak a spártaiakat kiverve visszahívták Kleiszthenészt és Iszagoraszt halálra ítélték. Három év leforgása alatt nem csupán a türannosznak lett vége, hanem az arisztokrácia uralmának is, és megnyílt a demokratikus uralom lehetősége.

Az egységes új polgárság

Kleiszthenész reformjainak hatására egy politikailag egységes új polgárság jött létre Attikában. Ez egy újrarendezés során jött létre, amiben az un. phyleket átalakították úgy, hogy a családdal és szülőhellyel való kapcsolat lazult. Az új rend alapjai a közösségek, az un. demenek lettek. A demenek újonnan alakított kisebb egységek voltak, olyan közösségek, amelyeknek bizonyos önkormányzata volt.

Itt is érvényes volt, és gyakorlatban is érvényesült az egyenlő jog és a egyenlő lehetőség a felszólalásra. Ennek következtében itt is kialakult a polgárok érzéke a tanácskozásra és cselekvésre, és felelősségük saját döntéseikkel kapcsolatban. A demenek nyilvánartották

tagjaikat, saját hivatalnokaik és papjaik voltak, és helyi népgyűléseket is tartottak. Így a demenek autonómiával rendelkeztek, és nyilvánvaló hasonlóságot mutatnak egy többszintű föderális berendezkedéssel. A demenek tagokat delegáltak részben választás, részben sorsolás útján, a demen lakosságának arányában az újonnan létrehozott 500-ak tanácsába. Ezáltal minden demen képviselve volt az athéni centrumban. Kleiszthenész a demeneket tíz úgynevezett trittynben is összekapcsolta, mindegyikbe egy városi, egy tengerparti és egy belterületi demen összefogva. Egy-egy ilyen egység önmagában is képviselte a különféle természetű régiókat, mindegy keverve a polgárokat. Attika egész polgárságát reprezentatív kritériumok szerint állították össze. Így felbontva a helyi, regionális, megszokott kapcsolatokat kialakultak régiók közötti kapcsolatok, és így a regionális mellett megerősödött a régiókon túlnéző új polgárság. A polgárok összekeverése, mint ahogy ezt Arisztotelész később nevezte elvezetett egy új integrált politikai egység létrejöttéhez. Ez a polgári öntudat kapott kifejezést a cserépszavazás intézményében, amit a hagyomány szerint szintén Kleiszthenész vezetett be. A politika szereplőit ítélték 10 éves száműzésre, a nélkül, hogy polgárjogukat és vagyonukat elvesztették volna. A cserépszavazás intézményének két fázisa volt. Minden évben egyszer a népgyűlésben kézfelemeléssel szavazás történt arról, hogy abban az évben legyen-e szavazás. Ha ez pozitív volt, akkor két hónappal később az agorán minden polgár egy cseréptöredéket (osztraka) adhatott le, annak a személynek a nevével, akit azzal vádolt, hogy egyeduradalomra tör. A cserépszavazás intézményének bevezetése után 20 évvel volt az első ilyen szavazás (i.e. 487). Az utolsóra 417-ben került sor.

Kleiszthenész reformjai megteremtették a demokrácia előfeltételeit, amennyiben biztosították annak szociokulturális hátterét. Ehhez még hozzájött két intézményi változás, amelyek a politikai döntéshozás és ellenőrzést új

központokba helyezték.

A demokrácia győzelméhez vezető reformok

Az egyik az aeropag megfosztása volt a hatalomtól, a másik aapidíj bevezetése, amelyet azok vehettek igénybe, akik részt vettek a politikai életben, és ezzel elestek normális bevételüktől, és amelyet leginkább az egyszerű polgárok vettek igénybe. Az első Ephialtész, a második Periklész nevéhez fűződik. Az első esemény i.e. 462-ben történt, amikor a nemesség hatalmi szervét az aeropagot megfosztották hatalmától. Mindez akkor történt, amikor Kimon Athén akkori első emberének vezetésével 4000 hoplita volt távol és ezt kihasználva, a szegények polgárok szavazataira támaszkodva a többség Ephialtész javaslatára megszavazta az aeropag megszüntetését. A hopliták visszaérkezése után Kimon megpróbálta a határozatot visszavonatni, de az nem sikerült. A hopliták vezére ellen cserépszavazás indult és sikeres volt, így a Kimonnak el kellett hagynia a várost. Mindez mutatta, hogy az új rend magát meg tudta erősíteni, és stabilabbá tenni. A népgyűlés és az 500-ak tanácsa lettek az egész nép legfontosabb intézményei. Míg korábban az aeropag, amely arisztokrata kezekben volt, nagy befolyást gyakorolt, addig ezek után ez a hatalom, ami a város alkalmazottai feletti ellenőrzést is jelentette, az egész nép kezébe ment át. A népgyűlés és az ötszázak tanácsa a népbíróságokra is nagyobb hatást gyakorolt, amit korábban az aeropag töltött be. Ezek a kompetenciák is átkerültek a népgyűlés és az ötszázak tanácsa kezébe. Így a nép a törvénykezésre is nagyobb hatást gyakorolt.

Nemcsak a hatalom, hanem vele együtt a megnövekedett az athéni polgárok a mindennapos elvégzendő munkája is! Ezért vezette be Periklész a „Nép vezére” aapidíjat a szegényeknek. Így azok is részvételi lehetőség kaptak a polisz munkájában részt venni. Erre először a Népbíróságokban végzett munka kapcsán került sor, később a népgyűlés látogatása esetén is. Másként fogalmazva, a polisz életében végzett munkáért fizetség járt.

Ezzel az utolsó követ is berakták a demokrácia épületébe.

A demokrácia intézményei

Hogyan néztek ki a demokrácia intézményei és hogyan működtek? Kik vettek részt, és hogyan funkcionáltak ezek az intézmények? Minden férfi, akinek polgárjoga volt részt vehetett az ügyek intézésében. Bár továbbra is fennmaradtak a Szolón által bevezetett vagyoni osztályok, azok jelentősége elhalványult. Ezáltal nem csupán jogilag, hanem valóságosan is egy olyan fokú részvétel valósult meg, amire a történelem során nincs példa. Az athéni demokrácia egy közvetlen demokrácia. Komplex intézményrendszere volt, amelyeknek tagjai, struktúrája és feladatai különfélék voltak. A népgyűlésen jött össze a férfi polgárság. Ez volt a hatalom központja. Ephilatész reformjai 462 után a thetenek, a vagyontalanok adták a többséget. De ez nem jelentette, hogy csupán a népgyűlésnek csupán munkások, kereskedők, és evezősök voltak a tagjai. Platón írja, hogy a népgyűlésben felszólaltak kovácsok, cipészek, kereskedők, tengerészek, gazdagok, szegények, magasak és alacsonyok egyaránt. Miután a részvétel után a szegények napidíjat kaptak, többségbe is kerültek, ami Platónt arra a megjegyzésre indította, hogy a népgyűlésen csak a vagyontalan és képzetlen csőcselék gyülekezik. A 30-35 ezer felnőtt polgár közül természetesen még a demokrácia fénykorában sem volt mindenki jelen.

A cserépszavazás intézménye és a népgyűlés

Az érvényesség a cserépszavazásoknál 6000 résztvevőnél volt meghúzva. Ebből következtethetünk arra, hogy 6000 embert az Athéniek már „a nép”-nek tartottak. Ismereteink szerint a népgyűléseken nagyságrendileg körülbelül ennyien vettek részt. A népgyűlések helye a Pnyx domb volt, kb. 400 méterre a délnyugatra az agorától, ahol Ephilatész reformjai előtt a népgyűlés ülésezett. A népgyűlés Pnyx dombi helyszínét többször bővítették, hogy több ember tudjon részt venni. A Pnyx a népgyűlés és a demokrácia szimbólumává vált.

Arisztophanész az athéni népet a „Pnyx népének” nevezte. Az emberek egy félkörben ültek a földön, a részvétel ahhoz volt kötve, hogy valaki valamelyik demen listáján szerepeljen. A nők, a beköltözöttek polgárjog nélkül, a rabszolgák, a polgárjogukat veszítették ki voltak zárva. A népgyűlés gyakran ülésezett, az i.e. 4. évszázadban évi 40 kötelező ülése volt egy előzetesen rögzített naptár szerint. Az ülések nem tarthattak egy napnál tovább. Meghirdetésükre a gyűlés előtt legalább 4 nappal a piacon került sor, amely hirdetmény tartalmazta a napirendre kerülő pontokat. Arisztotelész „az athéni állam” c. írásában felsorolja, hogy milyen ügyekről tanácskoztak, döntöttek: elsősorban arra került sor, hogy a hivatalokat viselőket ellenőrizték, beszéltek a város ellátásáról és biztonságáról, döntöttek politikai ügyek kivizsgálásának megkezdéséről, elkobzásokról, örökségi ügyekről, petíciókról, kultusz-kérdésekről, a követek munkájáról.

Az ötszázak tanácsa készítette elő a népgyűlést. Tanácskozott annak napirendi pontjairól, ideiglenes döntéseket is hozott, és meghatározta a népgyűlés napirendjét.

Ez az előkészítő tevékenység a probuleuma segített a népgyűlésnek a döntések kialakításában, de nem határozta meg azokat. A nagy politikai viták a népgyűlésben folytak, szinte soha nem az ötszázak tanácsában. A politika színtere valóban a népgyűlés volt, nem az ötszázak tanácsa. Az ötszázak tanácsában, mind a 10 phyle 50-50 képviselője ült, akik közül mindegyik az év 1/10-ében, azaz 36 napig vezette az ügyeket. Ez a vezetőség, az un. prütanié naponta kisorsolt egy előljárót, aki aznap nem csupán az ötszázak tanácsát, hanem a népgyűlést is vezette. Az előljáró napi választása megakadályozta a hatalomkoncentrációt, nem volt privilegizált hatalmi központ, biztosítva ezzel mindenki számára egyenlő részvételt és befolyást.

A bíróságok

Az athéni demokrácia nem merült ki csupán a polgárok részvételében a népgyűlésben. E mellett döntő szerepet játszott a részvétel a bíróságok munkájában. Ezt, annak sajátosságai miatt úgy is lehet nevezni, mint bírósági-népgyűlés rendszer. A dikasztériák munkájában közönséges (nem erre szakképzett) polgárok vettek részt, akik elérték a 30. életévet. 6000 polgár lett kisorsolva bírónak erre évenként. Hivatásos bírók nem léteztek, ugyanúgy nem, ahogy nem létezett jogász foglalkozás sem, mert nem volt jogi törvénykönyv fogalmazás sem, sem jogi törvényi kommentárok sem léteztek. A kisorsolt bírók esküt tettek, amely kötelezte őket a törvények, és a népgyűlés határozatai szerint eljárni. Ebből a csoportból lettek a tagok az egyes bíróságokhoz rendelve, amelyek különböző létszámúak voltak. A nyilvános perekhez 500 bíró lett kirendelve. Néhány nagyobb perhez több bíróság jött össze, mindegyik 500 bíróval, amik így a bírák számát több ezerre növelhette. Tudunk egy esetről, amikor 6000 ezer bíró ítélkezett. Privát ügyekben a bírói kollégium 200 és 400 bíróból állt.

Az ekkleszia és dikasztéria képezik, modern szóval a törvényhozás és az igazságszolgáltatást. Valójában ezek a modern szavak nem alkalmazhatók az athéni démosz hatalmi viszonyaira. Ott valójában nem voltak a hatalmi ágak szétválasztva, hanem az megmaradt az egész polgárság kezében. Ez igaz volt arra, amit modern időkben végrehajtó hatalomnak nevezünk. Ez sem volt elválasztva a nép és a bírósági gyűléseken. Athénak nem volt hivatali elitje, hivatalnoki osztálya, sem másfajta elkülönült testülete, a népgyűlésen kívül. Nem volt tehát egy kormány, mert Athénban kormányozni, és kormányozva lenni ugyanaz volt. Mindezt Arisztotelész is megfogalmazta, hogy ez a két dolog váltakozott egymással. A demokrácia eszméjéhez hozzátartozott, hogy minden polgárt olyannak tekintettek, aki képes egy hivatalt betölteni. Ezért volt az, hogy a hivatalokat sorsolták, ezért volt a

hivataloknak időbeli korlátja, ezért volt ugyanakkor a hivatalnokok ellenőrzése és felelősségre vonhatósága is teljes körű. A hivatalokat sorsolták, és csak nagyon kevés olyan volt, amihez különleges képességek szüksége miatt lettek választás útján betöltöttek. Ilyenek voltak a pénzügyek, a városépítés, a vízellátás, és hadvezéri posztok. Ez utóbbi volt felelős a város katonai biztonságáért és hadvezetésért. A kb. 1200 hivatalnok közül így 1100 lett sorsolással megbízva.

A sorsolás intézménye a mai demokratikus rendszerekben szinte ismeretlen. Néhány svájci kantonban és számos olasz városállamban a sorsolás a 18. századig gyakorlatban volt. A sorsolás a polgárok egyenlőségének szimbóluma, és arra utal, hogy az eltérő érdekek, társadalmi státusz és vagyoni helyzet ezen az alapvető egyenlőségen nem változtat. Ezen kívül a sorsolás megakadályozza a protekcionizmus, és az előnyszerzés más formáit a hivatalok betöltésénél. Végző következtetésül elmondhatjuk, hogy az Athéni demokráciában világosan és egyértelműen kifejezésre jutott, hogy a polgároknak egyenlő esélye és egyenlő része van a politikában.

A napidíj azt szolgálta, hogy egy polgár tevőlegesen is átvehessen egy hivatalt, és ezért gazdasági hátrány ne érje őt. Így a hivatalok betöltésénél az illető anyagi helyzete nem játszott szerepet. Ha az ember az 500-ak tanácsának tagjaihoz hozzászámítja a 700 tisztségviselőt és a több, mint ezer bírót, akkor láthatja, hogy a részvétel valóban nagyszámú volt.

A demokrácia reformja

Az i. e. 4 században úgy tűnik, hogy a korábban nagyon radikális demokráciától eltérésre kerül sor. Ennek egyik jele az, hogy amikor 403/2-ben az athéniak újra bevezetik a demokráciát, a napidíjat a magisztrátusoknak(?) eltörölték. Ugyanezt a népgyűlés és a bíróságok tagjai számár újra fizették. Ezzel azonban már nem volt minden polgár számára minden hivatalt betölteni. Ez még nem jelentette azt, hogy egy

oligarchikus állam alakult ki, mégis ez az eltérés azt jelentette, hogy a hivatalok betöltésénél egy újfajta, szűkebb választási bázis alakult ki. Ehhez társult egy másik jelentős intézményi változás, amely a népgyűlés hatalmának jelentett bizonyos gátat. Még 403/2-ben egy különleges intézmény a nomothéte került bevezetésre. Ennek az intézménynek lett a feladata a jelentősebb, magasabb rangú törvények meghozatala, és csak az alacsonyabb rangúak maradtak a népgyűlés kezében. Ezzel kétféle szintű törvények jöttek létre. A nomothéte tagjai az esküdtekből, a bírókból kerültek ki, ami egy bizonyos bírósági színezetet adott a nomothéte törvényhozási rendszerének. A nomothéte döntéseit a népgyűlésnek nem kellett jóváhagynia.

Általánosságban szólva ez az intézmény és annak funkciója arra mutat, hogy azt a nagyobb jogbiztonság igénye hozta létre. Így a törvények egy része nem függött többet a népgyűlés gyorsan változó hangulatától. A belpolitikai krízisek, amelyek 411-ben és 404/3-ban oda vezettek, hogy a demokráciát egy oligarchikus rendszerrel váltották fel sokak szerint a népgyűlési demagógok számlájára lehetett írni. Így a demokrácia helyreállításakor a nomothéte feladata kezdetben a régi törvények összegyűjtése, és azok írásbeli feljegyzése volt. Mikor ezt a funkciót ellátta, sokan úgy gondolták, hogy munkáját folytatva az intézmény hozzájárulhat a demokrácia stabilizálásához. Már az században is létezett egy a törvények ellenőrzésének módja, ami sok tekintetben hasonlít a modern alkotmányokon alapuló országok állambírói törvényellenőrző módszereire. Minden polgárnak joga volt egy ún. graphé paranomont benyújtani (panasz törvényi visszásság miatt). Ennek nyomán egy bírósági eljárás indult. Panaszt lehetett tenni a népgyűlés és az ötszázak tanácsának döntései ellen. Amennyiben a bíróság a panaszt helyénvalónak találta, akkor a megtámadott döntést semmisnek nyilváníthatta, és annak élőterjesztőjét meg is büntette. 403 után létezett egy új eljárás a törvények felülvizsgálatára, aminek alapján a népgyűlés dekrétumait formai vagy tartalmi okokból a korábbi törvényeknek

ellentmondóként lehetett megkérdőjelezni. Ha a bírósági gyűlés a panaszt megalapozottnak tartotta, akkor a népgyűlés határozatát semmisnek nyilvánította.

forrás: Demokratie -Verlag C.H. Beck 2010, .

Kapcsolódó oldalak:

- Fóti Péter: “Tündér szerencsénk kénye hány, vet”
- Fóti Péter: Az athéni demokrácia és a mai iskola